

KAVRAMLAR, OLGULAR, DENEYİMLER

KARİYER VE VAROLUŞ

BİR BENLİK EYLEMİ

DANIŞ
NAVARO

Remzi Kitabevi

6. BASIM

Dr. DANIŞ NAVARO

Kariyer ve Varoluş
Bir Benlik Eylemi

Kavramlar, Olgular, Deneyimler

Remzi Kitabevi

KARİYER VE VAROLUŞ / Daniş Navaro

© Remzi Kitabevi, 2018

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Eylül Duru

Kapak tasarımı: Mustafa Diren Yardımlı

Kapak düzenleme: Emrah Apaydın

ISBN 978-975-14-1858-6

BİRİNCİ-BEŞİNCİ BASIM: Elma Yayınevi, Ocak-Ekim 2014

ALTINCI BASIM: Remzi Kitabevi, Mayıs 2018

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çiççi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul

Tel (212) 629 4783

“Olumluluk sağlığın yarısıdır.”

Canım anneme...

“Ođlum, dürüst ol, sözünü tut.”

Canım babama...

TEŐEKKÖR

Bu kitabı yazarken harcadığım zaman, açıktır ki, sevgili eőime ve çocuklarıma ayırmam gereken zamandan alınmıőtır.

Onlar bana hep destek oldular, bu durumu anlayıőla karőıldılar. Aile, güzel bir şey!

İyi ki varsınız. Sizi seviyorum. Teőekkör ederim.

Felsefe serüvenimde ve bu kitabın ortaya çıkmasında temel yol göstericim ve özellikle teőekkör etmem gereken, minnettar olduğum kişi, Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanı Prof. Dr. Betöl Çotuksöken'dir. Onun cesaret vericiliği olmasaydı, onun titiz ve seçkin liderliği olmasaydı, kısaca o olmasaydı, ne bu kitap yazılırdı, ne ben, bugün olduğum ben olurdum!

İçindekiler

Önsöz	13
-------------	----

BÖLÜM 1

İnsan Felsefesi Açısından Çalışma Kavramının İncelenmesi

Giriş.....	21
I. ÇALIŞMA VE İNSAN HAKKINDA	27
1. Çalışmanın Kısa Tarihçesi.....	29
2. İnsan Nedir?	33
3. Eylem, Çalışma, İş Türleri	45
II. ÇALIŞMANIN BAZI DURUMLARI.....	55
1. Bir İhtiyaç Bağlamında Kendini Gerçekleştirme Olarak Çalışma.....	57
2. Bir Yaratım ve Dönüştürme Faaliyeti Olarak Çalışma ve Koşulları	65
3. Akış Hali	69
4. Zanaatkâr Olarak Çalışmak.....	78
5. İhtiyaçları Karşılama, Yabancılaştırıcı ve Özgürleştirici Çalışma.....	83
III. ÇALIŞMADA BAZI SORUNLAR.....	89
1. Vita activa, Homo laborans, Homo faber	91
2. Özerk Yaratıcı Etkinlik Olarak Çalışmanın Koşulları	94
3. Çalışan Özne ve İşteki Anlam Arasındaki İlişki	99
4. Aylaklık ve Serbest Zaman.....	112
5. Çalışmada Sevgi	116
6. İşini Seçmek, Mesleğini Belirlemek.....	128
7. Çalışmada “Özne” Olma Sorunu.....	138
Sonuç.....	145

BÖLÜM 2

Çalışma, Meslek ve Kariyerin Varoluşçu Çözümlemesi

Giriş.....	151
I. VAROLUŞÇULUK, MESLEK, KARİYER	155
1. Varoluş Felsefesi ve İnsan	157
2. Meslek ve Kariyer Arayışındaki Birey ve Varoluş Kümeleri.....	167
3. Meslek ve Kariyer: Klasik Bakış - Varoluşçu Bakış	171
II. KENDİNDE-VARLIK OLARAK MESLEK VE KARİYER İNSANI.....	187
1. Kendinde-Varlık (Nesne - İnsan).....	189
2. Bilinçsizlik Durumu.....	194
3. İlişkiler Dünyası	196
4. Biriciklik ve Aynılaştırma	198
5. Salt-akıl Varlığı	200
6. Kendinde-Varlık, Zaman, Mekân ve Ölçme Eylemi.....	202
7. Duraganlık.....	211
8. Kendinde-Varlık, Estetik-Varoluş ve Estetik-İnsan.....	214
9. Tüketimci-Varlık ve Estetik-İnsan.....	219
10. Başarı	225
11. Aldatma - Kötü Niyet ve “Adi Herif”	229
III. KENDİSİ-İÇİN VARLIK OLARAK MESLEK VE KARİYER İNSANI.....	237
1. Kendisi-İçin Varlık.....	239
2. Bilinç ve Yönelme	242
3. Bilinç, Yönelme ve Yaşamsal-Akıl	247
4. Hiçlik	250
5. Özgürlük.....	253
6. Meslek ve Kariyer İnsanının Bilinçli Seçimi, Hiçlikleri, Özgürlüğü	256
7. Sınır Durumlar ve Aşkınlık	258
8. Meslek ve Kariyer İnsanı ve Aşma Olgusu.....	264
9. Umut	275
10. Kariyerde Zaman Olgusu ve Sezgi Kavramı (Sezgi ile Aklın Karşılaşması)	277
11. Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Olarak Kariyer	288

IV. BİR KARIYER ONTOLOJİSİ DENEMESİ (VAROLUŞÇU KARIYERİN VARLIK YAPISININ ANALİZİ)	291
Sonuç.....	301
Kaynakça	307
Dizin.....	313

Önsöz

Çalışmaya çok küçük yaşlarda başladım. Daha kısa pantolonlu bir çocukken, yaz aylarında, babamın elini sıkı sıkı tutarak onunla birlikte tuhafıye dükkânına giderdim. Kumaş, gömlek ve benzeri ürünleri satıyordu babam. İki üç kişiden oluşan küçük bir “ekmek kapısı” organizasyonundan bahsediyorum. O zamanların deyimiyle “taksitçi”ydi. İşine bağlı, ciddi, disiplinli ve candan çalışan biriydi. Dükkâna gittiğim zamanlarda, gün boyunca olan bitenleri dikkatle izler, yerleri süpürme, çay getirme, komşuya haber götürme, kumaş toplarını katlama ve raflara yerleştirme, telefonlara bakma gibi bana verilen, zorluk derecesi ve yoğunluğu gitgide artan görevleri başarmaya çalışırdım. İş hayatındaki varlığıma ve başarılarıma temel teşkil eden altyapının yarısını akademik eğitimlerim boyunca kazanmışsam, açıkça belirtmem gerekir ki en azından diğer yarısını da küçük yaşlardan beri edindiğim bu pratik deneyimler sayesinde elde etmişimdir.

Çıraklık dönemimi de hesaba katarsam yaklaşık 30-35 yıldır çalışıyorum. Bu süre zarfında, yukarıda kısaca belirttiğim çocukluk ve ergenlik dönemimi takiben, 18 yaşından itibaren, bir taraftan eğitimime devam ettim; diğer taraftan, Türkiye’deki üniversite eğitimim boyunca, muhasebecilik, tezgâhtarlık gibi işlerde çalışırken, Fransa’daki yüksek lisans eğitimim boyunca da çocuk bakıcılığı, kamyon sürücülüğü, pazarlamacılık, kısa bir dönem inşaat işçiliği, üniversitede yardımcı okutmanlık gibi –ihtiyaçtan dolayı önüme ne iş gelse yapıyordum– çeşitli iş deneyimleri kazanma fırsatım oldu. Şimdi, geriye bakıp düşündüğümde, hayatımdaki bu zorlu ve “hengâme”li “okul-iş” yıllarıma, gerçek benliğimi anlamama yol açan, beni ben yapan önemli bir dönem olduğunu görebiliyorum. 25 yaşından itibaren ise, önce Fransa’da Paris’te, daha sonra da Türkiye’de yönetici olarak çalışmaya başladım. 32 yaş gibi erken sayılabilecek bir dönemde, uluslararası bir grubun genel müdürü olabilme fırsatını yakaladım. O günden bu yana, yani 18 yıldır, icra kuru-

lu başkanlığı, yönetim kurulu başkanlığı da dahil olmak üzere, profesyonel iş dünyasında etkin varlığımı devam ettiriyorum. Bununla birlikte, özellikle son 10 yıldır, koçluk, mentorluk, üniversitelerde yarım zamanlı öğretim üyeliği gibi paralel iş alanları içinde de yaşayarak çalışma hayatımı sürdürüyorum. Burada anlattıklarımın da görülebileceği gibi, benim hayatımın öznesi “çalışan insan”dır. İnsan ve çalışma, birbirlerinden ayrılmaz iki ilgi alanı olarak hep merak konusu olmuştur düşünce hayatımda.

Bu kitabı neden yazdım? Bu kitabı kimin için yazdım?

Bu kitabı iki temel nedenden dolayı kaleme aldığımı düşünüyorum. Bunlardan birincisi, çalışmanın bir varoluş biçimi olduğuna inanmış olmamdır. Gerçekten de insan hayatına baktığımız zaman, “çalışmayan”, “hiçbir şey yapmayan” bir insanı hayal etmemiz pek mümkün görünmüyor (burada, elbette, çalışmayı sadece “ücretli iş” anlamında anmıyorum). Öyleyse, çalışma, insan varoluşuna içkin bir edim olarak karşımıza çıkıyor. Ben de, bu çerçevede, çalışma, meslek ve kariyer olgularını insan hayatının anlamı ve içeriğiyle birlikte incelemek istedim. Bu inceleme sürecinde, çalışmayla ilişkimi gözden geçirmek ve onu “yeni den ve derinden anlamaya çalışmak” dolaylı da olsa edindiğim amaçlardan biri olsa gerek. İkinci neden ise iş hayatımdaki gözlemlerimden kaynaklanıyor. Kapitalist sistem, insanın varlığını tam anlamıyla ele geçirdi. Hayalindeki işi yapanların sayısı gittikçe azalıyor. Çalışanların gözünde çalışma, sadece ve sadece “para kazanmak”tan ibaret bir olgu haline geldi. Hayatta kalabilmek için çaresizce başvurduğumuz yegâne yöntem: Ücretli çalışma! Ancak, yakından baktığımızda, sürekli git-gelli ve ya iniş-çıkışlı mutsuz yaşamlar, mutsuz çalışan insanlar, boşlukta sallanan kurumlar, gittikçe anlamsızlaşan ve boşa geçen yıllar görüyoruz. Şu soruyu çok insana sordum: “Yaşamının sonuna kadar sıkıntısız yaşayabilecek kadar paran olsaydı, şu anda yapmakta olduğun işi yapar mıydın?” “Evet” diyenlerin sayısı –yanlış tahmin etmediniz– iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar az. Dolayısıyla, bu kitap, mutlu çalışma veya çalışmayı mutlu kılabilecek temel edimler, ilkeler, varoluşlar konusunda çözüm arayışları olanlara yardımcı olabilir diye ümit ediyorum.

Bu kitabı öncelikle kendim için yazdım. İnsanın tüm edimlerinin arkasında, ilk muhatabının kendisi olduğunu; insanın tüm hayatı boyunca, bazen fark etmese dahi, hesaplaşma oyununu son kertede hep kendisiyle oynadığını düşünenlerdenim. Bu bakımdan, kitabı okurken, ken-

dimi yeniden tanıma fırsatı bulacağımı düşünüyorum. Diğer taraftan, geniş bir okuyucu kitlesinin kitabın ilgi veya kapsam alanı içinde olacağını zannediyorum. Meslek seçimi öncesinde bulunanlar ve kariyer yaşamlarının başlarında olan yeni nesiller için çalışmada ele aldığım konular, kavramlar, bakış açıları zihin açıcı, bilgilendirici, yönlendirici olabilir. Yine, meslek yaşamının belli bir döneminde olan “olgun çalışanlar” da, iş hayatları boyunca maruz kaldıkları çeşitli olayları yeniden hatırlayarak, irdelleyerek, bunların arkasında yatan gerçek nedenleri keşfedebilirler; gelecekle ilgili planlarını, hayallerini bu çalışmada geçen içeriklere bağlı olarak gözden geçirebilirler.

Bu kitap, akademik bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bahsettiğim akademik disiplin ise felsefedir. Felsefenin –genel algının aksine– var olanın, varlığın, dünyanın, insan yaşamının somut temellerini çok –belki de en– etkili ve sağlam bir şekilde gözler önüne seren vazgeçilmez derecede gerekli bir öğreti olduğunu düşünüyorum. O derece ki, yaşama, yapılane edilene, herhangi bir şeye, “felsefesiz” bir bakış açısının, o şey ne olursa olsun, onu yaşamdan, gerçek canlılıktan, anlamdan ve hakikatten yoksun bıraktığını, cılızlaştırdığını, soyut ve belirsiz bir hale getirdiğini ve layık olduğu değerden mahrum ettiğini görebiliyorum. Felsefesiz bir insan olabileceğini de zaten düşünmüyorum. Çünkü, eğitilmiş de olsa eğitimsiz de, zengin de olsa fakir de, kadın da olsa erkek de, yaşça küçük de olsa büyük de, değil mi ki insan denen varlığın akıl denen ve onu tüm diğer canlılardan ayıran düşünme kapasitesi var, o zaman, insan fark etse de, etmese de “felsefi” bir varlıktır. En basitinden tanık olduğumuz kadarıyla “Batsın bu dünya!” diye haykıran kamyon yazıları bile bu gerçeği en açık bir şekilde dile getirmiyor mu? Olaylara, şeylere, insanlara, felsefi bakış, felsefe bilgisiyle bakış, önemlidir. Çünkü felsefe, sorgulama, çok boyutlu düşünme, derinleşme demektir. Felsefe beraberinde taşıdığı akademik ya da bilimsel bilgidен de çok öte, bir düşünme alışkanlığı, bir düşünme metodolojisi getirir; zaten önemli olan da aslen budur. Bir olayın arkasında yatan hakikate; bir bakıma, var olan doğruluğa karşılık gelen gerçek bilgiye ancak ve ancak felsefi bir sorgulama sonucu yaklaşılabılır. Kişi, çok yönlü ve felsefi bilgi temelinde gerçekleştirebileceği bir düşünme edimi sonucunda, gerek kendisini, gerek onu saran diğer özneleri anlayabilir, olayların nedenlerini kavrayabilir; dolayısıyla bilincini uyandırabilir. Gerçekten de felsefe bir bilinç uyanıklığıdır; bir bilinç, var olma ve bilme faaliyetidir. Felsefe, ilerlemenin, da-

ha iyiye ulaşmanın, insanın layık olduğu yüksek yaşam ve varoluş koşullarının oluşmasına öncülük eden diyalektik düşüncenin disiplini. Tarihte adı geçen bilim insanları, iş insanları, sanatçılar, devlet adamları, sporcular, askerler gibi önemli kişiliklere baktığımız zaman, hepsinin ilk ve ortak özelliğinin, her şeyden önce, “düşünen insan” olduğunu, yapıp ettiklerini sağlam ve inandıkları düşünsel bir temel üzerinde konumlandıklarını görmemek mümkün değildir.

Diğer taraftan, kitapta sözü geçen tüm kavramlar, olgular veya olaylar, iş hayatım boyunca deneyimlediğim, gündelik iş hayatında bizzat – hem de sık sık– tanık olduğum, hissettiğim, düşüncelerimde sürekli olarak sorguladığım gerçeklikler olarak ortaya çıktılar. Onlarla yan yana, karşı karşıya, iç içe bir yaşam sürdürdüğümü kesinlikle söyleyebilirim. Keza, verdiğim pratik örnekler bu saptamamı doğrulamaktadır. Kitabın, sadece teorik veya soyut planda kalmamasına özellikle özen göstermeye çalıştım. Tüm bölümleri, gündelik olaylardan, iş yaşamından, spordan, sanattan örneklerle, deneyimlerle zenginleştirmeye çalıştım. Eleştirel bir üslup zaten hayata ve hatta kendime olan bakış açımın bir uzantısı olarak yansıdı bu çalışma boyunca. İş hayatını en yüksek ve derin frekans-tan, ayrıca uluslararası boyutta yaşama şansına sahip olmuş biri olarak, her bir insanın çalışma hayatının çeşitli dönemlerinde karşılaşabileceği somut durumları, sadece pozitif bilimlerin bakış açısıyla değil, ama aynı zamanda felsefi kavramlar ve öğretilerle ilişkilendirmeye çalıştım ki, bu incelemenin özgünlüğü bir bakıma burada yatıyor diye düşünüyorum.

Bu çerçevede kitap iki bölümden oluşuyor.

Birinci bölümdeki çabam, çalışma kavramını insan denen varlıkla ilgisi bağlamında çözümlemek doğrultusunda oluştu. İnsanın varlıksal özellikleri nedir? İnsanla çalışması arasında nasıl bir ilişki vardır? İnsan neden ve ne için çalışır? Bu ve benzeri soruların önemli olduğunu düşünüyorum; çünkü çalışmayı anlayabilmek için öncelikle insan denen varlığın temel varoluşuyla ilgili ilkeleri saptamamız gerekir. İnsanı bir varlık olarak çözümleyemsek, onun sahip olduğu temel özellikleri kavrayamazsak, edimlerini nasıl anlayabiliriz? Çeşitli çalışma şekilleri ve çalışma sürecinde var olan temel sorunların incelenmesi bu bölümün başta gelen konuları arasında yer alıyor. Bölümün diğer konuları olan, çalışmada sevgi, mesleğini seçmek ve çalışmada özne olma konuları, günümüz iş hayatında, her bir kişinin sadece iş yaşamını değil, ama tüm yaşamını derinden ilgilendiren meslek ve kariyer sorularına cevap arıyor. Kendi

kariyerim boyunca aklımı hep meşgul eden ve nihayet bu kitap vesilesiyle nispeten derin düşünme ve araştırma olanağı bulduğum, sevgi ile çalışma, sevgi ile iş arasındaki karşılıklı ilişkinin felsefi temellerini anlamaya çalışmak, meslek ve kariyer olguları açısından hayati derecede önemli ve vazgeçilmez bir çaba olarak ortaya çıktı. Tüm bunları yaparken, insanı bir varlık olarak inceleyen insan felsefesinin (felsefi antropolojinin) olanaklarını akademik temelde kullanmaya çalışıyorum.

Kitabın ikinci bölümü ise, varoluş felsefesi çerçevesinde meslek ve kariyer kavramlarını, meslek ve kariyer hayatlarını kendine konu ediniyor. Varoluş felsefesi, bir “çıkamaz sokak” edebiyatının baş oyuncusu olan insanın “yol”unu açmaya çalışır; bu bakımdan da onu, çok özel bir değere sahip bir öğreti olarak kabul ediyorum. Varoluş felsefesi, eninde sonunda varlığı son bulacak her bir tek insanın; bu çıplak ve baş edilemez gerçeğe karşı karşıya olan insan denen varlığın, hayatla mücadelelerinde kendisine kılavuz edinebileceği, kavramlar, olgular ve önermeleri bir çözüm alternatifi olarak sunar. Bu bakımdan, her insanı yakından ilgilendirir bence! Çalışmak, yaşamın kendisidir. Ancak, her çalışma türü birbirinin aynısı mıdır, her çalışma türü aynı değeri mi taşır? Çalışma ne yapılıp da bir tutkuya ve özyaşam alanına, bir varlık alanına dönüşür mü? Çalışma hayatında doyum ve doyumsuzluğu oluşturan koşullar nasıl gelişirler? “Her resim yapan kişi ressam mıdır? Ressamı ressam yapan gerçekte nedir?” sorularına felsefe şu cevabı üretir: Resim yapan kişi resim yapma eylemini gerçekleştiren kişidir; o bir “resim yapan”dır. Ancak, resim yapıp, yaptığı işin üzerine düşünen, resmi neden yaptığığının, kim için yaptığığının, resmi iyi yapanın ne olduğunun ve benzeri onlarca soru üzerine düşünen ve ürettiği yeni fikirlerle bu kez yine ve yenisinden resim yapmaya girişen kişi, işte “ressam” budur ve gerçekten iyi işi yapan ve işi iyi yapan da bu insandır. İşte, kitabın bu bölümünde, yukarıda sıraladığım “kendimce büyük sorular”ı cevap arıyorum. Bu işi de, varoluş felsefesinin iki birbirinden apayrı öznesini –ki günümüzün çalışanına baktığımız zaman da bu öznelere hemen rastlıyoruz– temel alarak yapıyorum: 1. Sürü insanı dediğimiz kendini hayatın akışına tamamen teslim eden “kendinde-varlık” olarak insan 2. “Hayır ben de varım” diyebilme cesaretini gösterebilen ve hayatın dizginlerini kendi eline almaya yeltenen “kendisi-için” varlık olarak insan. Bu iki temel insan tipini esas alarak, onların meslek ve kariyer hayatını, varoluş felsefesinin binliği, hiçlik, özgürlük, aşkınlık, umut, sıkıntı gibi başlıca kavramlarına ve

“Yaşamının sonuna kadar sıkıntısız yaşayabilecek kadar paran olsaydı, şu anda yapmakta olduğun işi yapar mıydın?” sorusunu, iş dünyasında pek çok insana sordum. “Evet” diyenlerin sayısı –yanlış tahmin etmediniz– iki elin parmaklarını geçmeyecek kadar az. Dolayısıyla, bu kitap, mutlu çalışma veya çalışmayı mutlu kılacak temel edimler, ilkeler, varoluşlar konusunda çözüm arayışları olanlara yardımcı olabilir diye ümit ediyorum.

Artık bir şeyi fark etmemiz gerek! “Kariyer” adı verilen şey, satın alınan veya satılan bir metaya dönüştü! Yaptığımız iş karşılığında aslında verdiğimiz şey “hayatımız” olmasın sakın?

Bu durumda asıl soru şudur: Çalışırken, kariyer peşinde mi koşmalı? Yaşamının peşinde mi?

Dr. Daniş NAVARO

Daniş Navaro, iş hayatına kısa pantolonla başladığı yolculuğunu felsefe alanındaki bilgisiyle birleştirerek eşsiz bir çalışma yapmış. Uluslararası bir kuruluşun CEO’su tarafından iş hayatının gerçekleriyle, insanın varoluş amacını arayışı arasındaki köprü’nün sorgulandığı bu kitabın, kariyer yolculuklarını anlamlandırmak isteyen her yaştaki okuyucunun elinin altında bulunması gerekir.

Prof. Dr. Acar BALTAŞ

İnsan felsefesi temelinde insanı “çalışan bir varlık” olarak değerlendiren *Kariyer ve Varoluş*, Dr. Daniş Navaro’nun hem kendisiyle hem de varlığının uzantısı olan mesleğiyle, işiyle, kariyeriyle olan ilişkisini, konuyla bağlantılı çalışmaları da dikkate alarak okurlarıyla paylaştığı özgün bir kitap. Kariyer yolculuğuna bilinç ve heyecan katmak isteyenlerin mutlaka okumaları gereken bir eser *Kariyer ve Varoluş*.

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1858-6

9 789751 418586

₺ 25,00